

Diana Stolac

GRAMATIKA HRVATSKOGA JEZIKA

Dr. Stjepko Težak - Dr. Stjepan Babić,
Gramatika hrvatskoga jezika, Priručnik za osnovno jezično obrazovanje, Školska knjiga, Zagreb, 1992, sedmo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje

Mnoge knjige imaju svoje priče. I gramatika autora Stjepka Težaka i Stjepana Babića ima svoju zanimljivu priču. Od prvog izdanja 1966.g. do petog izlazi za osnovnoškolsku nastavu hrvatskog jezika nužan *Pregled gramatike hrvatskosrpskoga jezika*. Šesto prerađeno izdanje s naslovom *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika* priređeno je 1973.g. ali, koliko god bila nova izdanja ove gramatike nužna nastavnicima i učenicima, Školska knjiga iz Zagreba je morala odustati od daljnjeg tiskanja. Nastala je praznina duga osamnaest godina. Tek ove godine izlazi sedmo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje. A izmjene su velike i značajne. Svi oni koji su dobro poznavali prethodna izdanja prepoznat će osnovnu koncepciju gramatike, mnoge primjere i utilitarnu funkcionalnost, ali će zamijetiti i velike novine, naročito u uporabljeni nazivlju i sintaksi. Stoga treba obratiti posebnu pozornost upravo izmjenama koje su prvenstveno rezultat usklađivanja sa suvremenim lingvističkim spoznajama (već prisutno u tzv. velikim gramatikama), te s današnjim pedagoškim zahtjevima (npr. vrlo uspješno grafičko isticanje definicija i struktuiranje građe).

U uvodnome dijelu na tridesetak stranica nalaze se osnovne, ali za učenike osnovne škole dostatne informacije o indoeuropskim jezicima, staroslavenskom jeziku, povijesti hrvatskoga književnog jezika te o hrvatskim narječjima. Posebno mjesto zauzima definiranje pojma *književni jezik* te odjeljak o normativnoj gramatici i stilu, gdje je odgovoreno na mnoga pitanja o funkcionalnim stilovima književnog jezika. Pojašnjenja pojmova *fonetski*, *fonološki*, *morfonološki* i *korijenski pravopis* pomoći

će ispravljanju čestih pogrešaka u govorenju mnogih nastavnika o tipu hrvatskoga pravopisa.

Najviše je izmjena u gramatici u poglavlju *Glasovi*, posebno u odjeljku *Tvorba glasova*. Naime, pored poznatih internacionalizama i hrvatskih naziva u potpodjelama suglasnika ponuđeno je novo hrvatsko nazivlje. Budući da je stavljeno na prvo mjesto, valja to shvatiti kao preporuku autora. Ti su nazivi mnogome rezultat primjene poznatih tvorbenih modela pa ih neće biti teško naučiti, ali kao i svaka promjena unosi (bar privremeno) i zbrku. Autorica je nazivlja Zrinka Babić, koja o potrebi ustustavljanja naziva u tvorbi glasova ili glasnika govori u članku, objavljenu nedugo nakon izlaska ove gramatike iz tiska - *Hrvatski glasnički nazivi prema tvorbenim načinima* (Jezik, god. 39, br. 4, str. 97-107, Zagreb, travnja 1992). U članku se detaljnije obrazlaže nazivlje rabljeno u gramatici, što dodatno pomaže razumijevanju.

U *Gramatici hrvatskoga jezika glasovi* se dijele na otvornike i zatvornike. "Otvornici se zovu još i *vokali*. Katkada se zovu i *samoglasnici*" (isticanja su preuzeta od autora gramatike). Za zatvornike nema tako istaknute definicije, ali je jasno da se radi o konsonantima ili suglasnicima (definicija zatvornika i paralelna terminologija nalazi se dvadesetak paragrafa dalje u analizi sloga). Zatvornici pak mogu biti *zvonačnici* (*poluotvornici* ili *sonanti*) ili *šumnici* (u prijašnjim gramatikama nazivaju se pravim konsonantima). Budući da se u spomenutu članku govori o podjeli po načinu tvorbe, ovdje recimo nešto o podjeli zatvornika po tvorbenome mjestu, koja, prema priloženom pregledu zatvornika, izgleda ovako; *usnenici*, *zbnousnenici*, (*zbn*)*desnici*, *prednepčanici*, *nepčanici* i *jedrenici*. Budući da je, zbog namjene gramatike osnovnoškolcima, opis uz tablicu vrlo kratak, moguće su neke nejasnoće, npr. zato što su u tablici *p b i m* stavljeni u kategoriju *usnenika* (*labijala*), a u opisu *dvousnenika* (*bilabijala*); zašto se u opisu razlikuju *zbnici* (*dentali*) i *desnici* (*dešnjaci*, *alveolari*) a u tablici su udruženi

kao (*zubno*)*desnici*; zašto je termin *nepčanici* istovremeno viši rodni pojam (*tvrdonepčanici ili palatali: š, ž, č, dž, ć, đ, j, lj, nj*) i niži (*pravi nepčanici ili pravi palatali: ć, đ, nj, lj, j*), i tako dalje.

Ponuđeno se hrvatsko nazivlje u samoj ovoj gramatici, ipak, nedosljedno upotrebljava. Zanimljivo je, naime, da se drugdje u gramatici rabe uobičajeni hrvatski termini, pa se govori o *jednačnju suglasnika* (ne jednačenju zatvornika), *navezak je pokretni samoglasnik* (ne pokretni otvornik), a u definiranju glasovnih promjena palatalizacije i sibilizacije autori na prvo mjesto stavljaju do sada uobičajen naziv *velar* a ne ovdje ponuđeni *jedrenik*.

Promotirimo naziv *jedrenik*. Valja reći da su prihvatljiviji naznačeni paralelni nazivi: internacionalizam *velar* i hrvatski opisni naziv *mekonepčanik*, tvorbeno proziran, pogodan za imenovanje zatvornika po tvorbenome mjestu. Kalk *jedrenik* tvorbeno je prilagođen ali je pitanje koliko je pogodan izbor iz polisemijskog niza latinske riječi *velum*: jedro, zastor, pokrivač; anatom. stražnje nepce.

U gramatici slijede vrlo uspjele uređeni odjeljci o glasovima *č, ć, dž i đ*, te o glasovnim promjenama, posebno o smjenjivanju *ije-je-e-i*. Navođenjem velikog broja primjera i jednostavnim ali pažljivim struktuiranjem građe izabran je izuzetno pogodan način objašnjavanja učenicima inače teškoga gradiva. Ne smije se, naime, smetnuti s uma činjenica da je ova gramatika prvenstveno namijenjena učenicima osnovne škole, pa je logično da je poseban naglasak dan na uobičajene učeničke gramatičke greške. Umnogome će pomoći sažetak pravila o smjenjivanju sekvencija *ije-je-e-i*, te upućivanje na neke opreke koje među riječima nastaju upravo zbog toga, npr. Žena sjedi - Žena sijedi. Ipak, nije sasvim jasno zašto se u odjeljku *Zanimljive opreke u ije-je-e-i* nalaze npr. i ovakvi primjeri: deva (pustinjska životinja) : djeva (djeвица), med (pčelinji proizvod) : mjed (mesing), redak (um. od red) : rijedak (koji nije gust, čest), svet (neporočan) : svijet (ljudi, zemlja)...

Valja napomenuti da autori uz glasovne promjene u prijašnjem izdanju spominju i nepostajano *e*, kao u primjeru Čakovec - Čakovca i sl.

Odjeljak o naglascima je kratak i donosi samo osnovne informacije o prozodiji. Pažnju zaslužuju vrlo uspješno tvoreni novi ponuđeni nazivi za klitike - *nenaglasnice*, i to *zanaglasnice* i *prednaglasnice*. Autor je ovih naziva Jasna Melvinger.

Poglavlje *Riječi*, u kojemu se obrađuje morfologija suvremenoga hrvatskoga književnog jezika, doživjelo je najmanje promjena (npr. nešto su širi opisi uz kategorije roda i broja, odnosno sklonidbu imenica; dodan je pojam dovidnih glagola; unesen je, u prethodnom izdanju nedostajući, vrlo koristan uvod u pregled glagolskih oblika). Ipak, jedna je izmjena vrlo značajna - za razliku od prethodnih izdanja ova gramatika ima i desetu vrstu riječi: čestice (riječice ili partikule). Na čestice se upućuje ne samo posebnim odjeljkom nego i u analizi priloga, gdje se, u razvrstavanju priloga po značenju, nalaze i mnoge čestice (ali, nažalost, nema recipročne upute na priloge u odjeljku o česticama).

Potrebno je napomenuti da promjena naslova *Imenice ženskog roda na suglasnik* (iz 6. izdanja) u naslov *Imenice ženskoga roda bez nastavka u nominativu* možda ipak nije najsretnija. Naime, razumljivo je da je bez uvođenja pojma nultog gramatičkog morfema teško objasniti ovu sklonidbenu vrstu, ali nepostojanje nastavka u nominativu problematizira nominativ kao padež. A nejasno je i zašto je u taj odjeljak uključena i deklinacija imenice *mati*.

I sljedeće poglavlje, *Tvorba riječi*, nije znatnije mijenjano (tek potrebno proširenje tvorbe glagola i priloga). Autori pridaju u jezičnom obrazovanju tvorbi riječi poseban značaj, i to s razlogom - djeca još od predškolskoga doba stvaraju nove riječi i takvo bogaćenje rječnika treba biti u skladu s normama književnoga jezika.

Već je rečeno da su značajne promjene u prikazu sintakse. Jezgra rečenice je

predikat, stoga sintaktička analiza polazi od predikata a ne kao u prijašnjim izdanjima od subjekata. Iz istoga razloga ova gramatika više nema naziva *rečenica s neizrečenim predikatom*, pa se npr. rečenica *Vatra* ne definira kao krnja rečenica (sa subjektom a bez predikata), nego kao neoglagoljena rečenica (a riječ *vatra* je u njoj predikat). Prikaz subjekta je usklađen sa suvrmenim sintaktičkim spoznajama, pa polazna točka - da je subjekt uvijek u nominativu - bitno mijenja koncepciju. Stoga otpadaju svima iz osnovne škole poznate podjele na gramatički i logički subjekt. Ovim značajnim promjenama valja dodati i uvođenje sintaktičke kategorije predikatnog proširka, odnosno manje promjene u podijeli (i nazivlju) rečenica po pripodajnoj svrsi, pa se samo na ta četiri primjera može vidjeti koliki posao čeka nastavnike hrvatskoga jezika u sljedećoj školskoj godini. Naime, gramatika autora Stjepka Težaka i Stjepana Babića nosi, s pravom, podnaslov *Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*.

Autori u predgovoru upućuju na koncepciju gramatike koja zadovoljava neke veće zahtjeve nego što bi se moglo očekivati od osnovnoškolskoga gramatičkog priručnika. I zaista, mnogi će srednjoškolci (a i mnogi zahtjevniji čitatelji) pronaći odgovore na svoje jezične dileme. A i jezični će znalci imati obilje posla - valja proučiti (i prihvatiti) ponuđeno hrvatsko nazivlje u poglavlju *Glasovi*, te, ako se nisu posebno bavili sintaksom, pomiriti svoja dosadašnja znanja sa suvremenim lingvističkim spoznajama.

Diana Stolac

SENJ MILANU MOGUŠU

Senjski zbornik, Prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo i kulturu, Godina 18, 1991.

Akademiku Milanu Mogušu, zaslužnom Senjaninu, posvetilo je uredništvo *Senjskoga zbornika* svoje posljednje godište, a

u povodu 65. obljetnice njegova života i 40. obljetnice znanstvenoga rada.

Milan Moguš je rođen 25. travnja 1927.g. u Senju. U rodnome gradu završava osnovnu školu i gimnaziju. Posebno je ponosan na činjenicu da je bio maturantom poznate Senjske gimnazije, kojoj se kao aktivan član Kluba maturanata svake godine rado vraća. Godine 1953. diplomira studij narodnoga jezika i književnosti u Zagrebu, potom radi u Akademijinu Institutu za jezik, da bi od 1956.g. bio nastavnikom na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Doktorat filoloških znanosti stekao je 1962.g. na Zagrebačkom sveučilištu, obranivši disertaciju pod naslovom *Današnji senjski govor* (objavljena u *Senjskom zborniku*, knj. 2, 1966). Dugogodišnji je redoviti profesor Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, a držeći predavanja iz povijesti hrvatskoga jezika i dijalektologije pomogao je u prvim koracima pedagoškim fakultetima u Rijeci i Osijeku. Brojne su generacije studenata svoja znanja iz tih predmeta stjecala na njegovoj nastavi, a danas i slušajući predavanja njegovih bivših studenata.

Godine 1977. izabran je za izvanrednog, a 1986. za redovitoga člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Bio je tajnikom Akademijina Razreda za filološke znanosti, a 1991. g. izabran je za glavnog tajnika Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Milan Moguš je objavio sam ili u suautorstvu 10 knjiga, 5 kompjutorskim konkordancija, 2 rječnika te preko 160 znanstvenih i stručnih rasprava i članaka iz područja hrvatske i slavenske filologije i lingvistike u preko 60 domaćih i stranih časopisa. Teško je izdvojiti iz takva impozantna popisa neke naslove. Ipak, ističemo dvije knjige koje su generacijama budućih kroatista bile (i jesu) obvezatna literatura: *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika* (1971) i *Čakavsko narječje, fonologija* (1977).

Bogati životopis slavljénika morali smo sažeti za ovaj prikaz na samo nekoliko rečenica, svjesni da npr. nismo ništa rekli o međunarodnoj znanstvenoj aktivnosti, radu na značajnim znanstvenim projektima,